

Тема 6. Система зелених насаджень

Всі зелені насадження на території населених пунктів об'єднують в систему зелених насаджень, організація якої знаходиться у прямій залежності від планувальної структури міста і природних умов.

6.1. Принципи формування системи зелених насаджень

Фахівці виділяють три періоди формування системи озеленення, які принципово розділяються підходом до вирішення цього завдання. *Перший* з них почався з появою міст, а закінчився в ХІХ ст. Системи зелених насаджень цього періоду мали правильні геометричні форми (кільцеві, концентричні та ін.). *Другий період* формування системи зелених насаджень пов'язаний з виникненням великих промислових центрів і зародженням агломерацій (кінець ХІХ – перша половина ХХ ст.). Нові планувальні рішення міст зажадали розробки систем озелених насаджень у вигляді зелених поясів, зелених клинів, діаметрів та ін. Для цього періоду характерним є пошук оптимального співвідношення забудованої й озеленої території. Звертається увага на санітарно-гігієнічну, естетичну, рекреаційну роль зелених насаджень. У схеми генеральних планів міст починають включатися приміські зелені масиви. *Третій період* (друга половина ХХст.) відрізняється від попередніх комплексним підходом до проектування міста й прилеглої до нього території.

На формування системи зелених насаджень впливають відношення забудованих і відкритих міських територій; питома вага існуючих зелених насаджень, їх якість і місце в планувальній структурі міста; величина і дрібність окремих зелених ділянок; їх функціональна роль; ландшафтні особливості, транспортна й пішохідна доступність.

Важливе значення приділяється природно-кліматичним, санітарно-гігієнічним, ландшафтно-екологічним, фізико-географічним та іншим факторам. На формування і розвиток міських зелених насаджень впливають природні особливості даного району: клімат, рельєф, існуюча рослинність, ґрунт, наявність водойм, геологічні й гідрологічні умови. Немаловажне значення мають радіаційний, температурний, вітровий режими, кількість

атмосферних опадів, швидкість і напрямок вітру. У кожному конкретному випадку ступінь впливу різних факторів на прийоми озеленення різна. Особливе значення при цьому приділяється комплексній оцінці існуючого стану природного середовища.

Залежно від містобудівних і природних умов система озеленення міста може бути у вигляді рівномірно розкиданих по території міста зелених «плям»; декількох великих зелених масивів; водно-зеленого діаметра (система парків, бульварів, відкритих просторів уздовж ріки, що перетинає місто); однієї чи декількох смуг зелених насаджень, що простягаються уздовж забудови; озелених територій, що оточують окремі міські райони.

Система зелених насаджень міста повинна забезпечувати відносно рівномірне розміщення насаджень на сельбищних територіях, у житлових районах і мікрорайонах, у громадських і культурних центрах, у промислових і санітарно-захисних зонах.

6.2. Класифікація зелених насаджень

Великі міста відрізняються складною функціональною структурою озелених територій.

Зелені насадження класифікують за територіальною (міські (селищні), заміські (позаселищні), насадження в межах приміської зони) і функціональною ознакою (насадження загального користування; насадження обмеженого користування; насадження спеціального призначення).

До складу перерахованих груп можуть входити різні за функціональним призначенням види зелених насаджень.

Насадження загального користування – міські парки, парки культури й відпочинку, районні парки, сади житлових районів і при групах житлових будинків, сквери, бульвари, набережні, лісопарки, лугопарки, гідропарки.

Насадження обмеженого користування – на житлових територіях (індивідуальна, приватна власність), на ділянках шкіл, дитячих установ, громадських будинків, спортивних споруд, установ охорони здоров'я, промислових підприємств.

Таблиця 6.1 – Структура системи озеленення міст

Види насаджень за територіальною ознакою	Загального користування	Обмеженого користування	Спеціального призначення
1	2	3	4
Внутриміські насадження: на сільбищних територіях	Міські й районні парки, сади житлових районів, мікрорайонів, сквери, бульвари, набережні	На жилих територіях: на ділянках шкіл, дитячих установ, громадських будинків, спортивних споруд, лікувальних установ	На вулицях, ботанічні сади, зоопарки, території виставок
Позасільбищні території	Міські лісопарки та лугопарки	Озеленені міста на промислових підприємствах	Насадження кладовищ, крематоріїв, заказників та інші комунальні господарства, території складів

Продовження табл. 6.1

1	2	3	4
Насадження в межах приміської зони	Заміські парки, лісопарки, зони масового відпочинку, ліси	На територіях установ заміського відпочинку, приміські населені пункти, плодові сади	Санітарно-захисні водохоронні зони на смугах залізничних і автомобільних доріг; місто-захисні; пило-захисні; плодові сади; місця історичних подій

Насадження спеціального призначення – на вулицях (шумозахисні, вітрозахисні, газозахисні, димозахисні та ін.), у санітарно-захисних зонах, охоронних зонах, на територіях ботанічних і зоологічних садів, виставок, розплідників, квіткових господарств та ін.

Оптимальні відстані від житла до різних категорій міських насаджень залежать від призначення тієї або іншої категорії. Встановлюючи оптимальну доступність для різних категорій насаджень, враховують час, затрачений на дорогу при пересуванні пішки й на транспорті. Нормами передбачені наступні радіуси доступності, км: парк: міський – 2,0-3,0; районний – 1,5-2,0; сад житлового району – 1,0-1,5; сад мікрорайону, міжмагістральні території – 0,3-0,5.

Таблиця 6.2 – Система озелених просторів великого міста

Таблиця 6.2 – Система озелених просторів великого міста

Види озеленення території для масового відпочинку	Види відпочинку	Зони впливу озеленої території			
		Житловий район (10-15 хв.)	Міський район (20-30 хв.)	Місто (30 хв. на транспорті)	Група населених міст
Багатофункціональні парки (сади, сквери)	Фізкультура, спорт, гри, атракціони, видовищний відпочинок	ПКВ, Дітячий парк	Спортивний парк, Парк ігор, Парк видовищ, Парк атракціонів	ЦПКВ, Центральний дитячий парк, Спортивний видовищний парк	Спортивно-видовищний комплекс, Спеціалізований спортивний парк, Парк ігор, Парк видовищ, Парк атракціонів
Спеціалізовані парки (сади, сквери)	Знайомство і вивчення			Парк-виставка, Зоопарк, Ботанічний сад, Парк-пам'ятник архітектури, Парк-пам'ятник природи	Виставочний комплекс, Ярмарок, Зоопарк, Ботанічний сад, Парк-пам'ятник архітектури, Етнографічний парк, Національний парк
Озеленені зв'язки	Склад пейзажу, прогулянок, рух пішки, рух на транспорті		Парк тихого відпочинку і прогулянок, Літній сад, Бульвар	Велодоріжка, лижний маршрут	Маршрут прогулянок, вело доріжка, лижний маршрут, парквей

Ступінь озеленення міста визначається кількістю і станом зелених насаджень загального користування.

Будь-який об'єкт міських зелених насаджень незалежно від специфічних функцій є складовою частиною єдиної системи озеленення міста.

6.3. Нормування і розміщення зелених насаджень

Норма озеленення – площа насаджень в м², що приходить на 1 жителя.

Таблиця 6.3 – Норми насаджень на одного жителя в містах різного розміру, м²

Таблиця 6.3 – Норми насаджень на одного жителя в містах різного розміру, м²

Категорія насаджень	Міста		
	великі	середні	малі
Загальноміські парки, сади, сквери	5	4	7
Районні парки, сади, сквери	7	5	–
Сади мікрорайонів та міжквартальні	5	5	5
Насадження стадіонів	2,6	2,6	2,8
Насадження на вулицях	5	4	3
<i>Всього насаджень загального використання</i>	<i>24,6</i>	<i>20,6</i>	<i>17,8</i>
Насадження на ділянках:			
Дитячі садки	1,2	1,2	1,2
Ясла	0,75	0,75	0,75
Школи	3,3	3,3	3,3
Вищі навчальні заклади	0,34	0,34	–
Технікуми	0,24	0,24	0,24
Професійно-технічні заклади	0,34	0,34	0,34
Лікувальні установи	0,24	0,24	0,24
Культурно-освітні установи	0,79	0,79	0,79
Насадження житлових мікрорайонів і кварталів: при 12 м ² житлової площі на людину	20,3	22,8	27,8
Насадження на територіях промислових підприємств	8	8	8
<i>Всього насаджень обмеженого користування:</i>			
<i>при 12 м² житлової площі на людину</i>	<i>36,5</i>	<i>39,0</i>	<i>43,46</i>
<i>при 15 м² житлової площі на людину</i>	<i>40,9</i>	<i>43,3</i>	<i>48,25</i>
Насадження санітарно-захисних зон	7	7	7
Насадження на територіях кладовищ	0,77	0,77	0,77
Інші міські насадження	5	5	5
<i>Всього насаджень спеціального призначення</i>	<i>12,77</i>	<i>12,77</i>	<i>12,77</i>
<i>Всього по місту:</i>			
<i>при 12 м² житлової площі на людину</i>	<i>78,8</i>	<i>79,4</i>	<i>74,0</i>
<i>при 15 м² житлової площі на людину</i>	<i>78,3</i>	<i>76,7</i>	<i>78,8</i>
Лісопарки (поза містом)	150-200	70-100	50-75

Нормування зелених насаджень здійснюється залежно від кліматичних умов, розміру міста, його призначення (адміністративний центр, промисловий, науковий, культурний центр, курорт), щільності забудови, існуючого архітектурно-планувального рішення міста.

Зелені насадження загального використання слід розташовувати рівномірно по всій сельбищній території, концентруючи їх біля громадських центрів, спортивних комплексів.

У жилому районі до складу зелених насаджень належать і насадження загального використання і насадження обмеженого використання, а також спеціальні насадження. Якщо відсутня одна з цих складових, то її компенсують за рахунок збільшення площі інших видів зелених насаджень,

щоб зеленими насадженнями було зайнято не менше 50% всієї площі житлового району.

У загальному балансі території парків, садів, скверів не менше ніж 70% загальної площі території займають безпосередньо зелені насадження.

При реконструкції і озелененні районів, які склалися історично, розрахункові показники зелених насаджень загального користування приймають для великих міст – 16-18%, для середніх – 14-16;%.

6.4. Приклади озеленення міст України

Норми, рекомендації, методичні розробки щодо проектування, розвитку зелених насаджень в містах надають істотну допомогу фахівцям, але в кожному випадку їм доводиться вирішувати конкретне завдання, виходячи із специфіки тільки даного міста.

Система зелених насаджень міст України формувалася поступово. До неї входили як штучно створені природні елементи, так і природні.

Характерним прикладом організації системи озеленення найбільших міст можуть служити зелені зони Києва, Харкова та ін. Погіршується екологічний стан багатьох центральних парків. У зв'язку з цим назріла необхідність глибоко продуманої реконструкції на основі нової планувальної структури, яка б давала змогу регламентувати потік рекреантів, поліпшити поліфункціональну структуру відпочинку й передбачити заходи для збереження зелених насаджень.